

STATUL BUNĂSTĂRII SOCIALE ȘI CALITATEA VIETII

Nicolae FRIGIOIU

A distinction is made between the welfare economy and the social welfare state : the former is ruled by positive economics, and the latter by normative economics, implying ethics of income redistribution and paternalistic ethos. Social policies based on normative economics have been mainly developed by the social welfare state of social-democratic inspiration. They led to a higher QL due to : humanized work conditions, democratization of work relations, security of labour force occupation, a higher quality of the natural and cultural environment etc.

I. Considerații preliminare

Fără îndoială, elementul care leagă cele două sintagme din titlu, le dă un sens și le operaționalizează în cadrul cercetării este noțiunea de politică socială în statul bunăstării (**welfare state**). Dar de fapt ce realitate acoperă aceste noțiuni, a căror origine semantică aproape că s-a pierdut în utilizarea lor cotidiană, fără să mai luăm în calcul transplantarea lor dintr-un sistem social în altul? În primul rînd, aceste noțiuni pot fi abordate din două puncte de vedere : economic și politic. Deoarece, după cum vom vedea, înainte de a exista un „stat al bunăstării“ a existat o „economie a bunăstării“ (**welfare economics**) și, după aceea, s-a elaborat conceptul de „bunastare socială“ (**social welfare**). Spre deosebire de economia pozitivă unde estimarea rezultatelor practice poate fi supusă testării și verificată, economia bunăstării reprezintă latura normativă a științelor economice, în sensul că judecățile ei sînt judecăți de valoare. Ea analizează modul în care se poate ajunge la condiția în care o stare socială A să fie preferată unei stări sociale B. De aici decurge o altă noțiune generică și anume noțiunea de „bunastare socială“ (**social welfare**). Dar definirea bunăstării sociale drept capacitatea de satisfacere a preferințelor individuale ale membrilor unei colectivități se sprijină, în ultimă instanță, tot pe o judecată de valoare. I.H.D. Little a argumentat că „welfare“ este un concept etic deoarece a defini ceva drept o contribuție la bunastare înseamnă a face o judecată de valoare despre faptul dacă acel lucru este bun sau rău. ¹⁾

¹⁾ I.H.D. LITTLE, *Critique of Welfare Economics*, ediția a II-a, Oxford, Oxford University Press, 1959.

Problema centrală a economiei bunăstării este aceea de a ști dacă problema distribuirii venitului poate să fie separată în practică de problema producției și a schimbului. În această privință, în gândirea economică s-au conturat două curente : doctrina concurenței pure și perfecte, corelată cu ideea maximizării satisfacției, reprezentată de Leon Walras și de T. Marshall, și doctrina *ofemilității*, a comportamentului individual optim, reprezentată de Vilfredo Pareto. Analizând valoarea de schimb și problemele repartiției prin prisma comportamentelor subiective și a reacțiilor consumatorilor individuali V. Pareto consideră individul ca un agent economic ireductibil, iar dorințele și preferințele sale ca datul ultim al economiei dezvoltării ; în plus, individul este considerat ca o entitate independentă, imună la influențele sociale care se fac simțite pe piață și în societate. Pentru a înțelege mai bine poziția lui Pareto în cadrul școlii de la Lausanne trebuie să facem apel la celălalt reprezentant al ei și anume la Leon Walras, care în 1874 elabora următoarea teză : părțile aflate pe piață dobândesc maximul lor de satisfacție în condiții de concurență : „Producție are loc pe o piață reglementată de libera concurență, consecințele liberei concurențe se rezumă la obținerea, în anumite limite, a maximului de utilitate¹⁾. În această teorie a echilibrului general în condițiile liberei concurențe, axată pe determinarea liberă a prețurilor, Walras definește economia pură drept locul în care „valoarea bunurilor se proporționează cu raritatea lor“ : „Fiind date pe piață două mărfuri, satisfacerea maximală a nevoilor sau obținerea unui maximum de utilitate efectivă are loc, pentru fiecare purtător, când raportul dintre intensitățile ultimelor nevoi satisfăcute, sau raportul rarităților, este egal cu prețul“²⁾ (...) Nu este greu de văzut în concepția lui Walras o abordare subiectivă a valorii tipică școlii marginaliste, după care valoarea unei mărfi este dată prin aprecierea de către subiect a utilității marginale (finale) a ultimului bun dintr-o serie de același gen de bunuri care prin sporul de utilitate adăugat de către bunurile precedente își sporește valoarea. Din analiza impactului teoriilor marginaliste asupra economiei bunăstării se degajă următoarele inconsecvențe, cu relevanță specială asupra repartiției și politicilor sociale. În primul rând, echivalența dintre valoarea unei mărfi și utilitatea ei nu ține cont de 1. relațiile de schimb și de repartiție ; 2. de faptul că utilitatea unei mărfi nu este o mărime abstractă, determinabilă imuabil pentru un consumator ideal, în afara mișcării sociale ; 3. de imposibilitatea comparării interpersonale a satisfacțiilor, avînd în vedere că utilitatea unei mărfi diferă de la un spațiu cultural la altul, de la o persoană la alta, în timp și spațiu ; 4. contribuția celor „trei factori de producție“ (pămîntul, capitalul și munca la crearea valorii) ; 5. combinațiile alternative dintre acești factori și diferitele formule de producție ca „lege a repartiției.“

După cum însuși Walras observă, „principiul liberei concurențe, aplicabil producției bunurilor de interes privat, nu se mai aplică la producția bunurilor de interes public... problema repartiției (inițiale) a ser-

¹⁾ WALRAS, *Eléments d'économie pure*, Paris, p. 82.

²⁾ *Idem*, p. 22.

viciilor rămîne, totuși, întreagă. Este vorba aici de o observație de cea mai mare importanță¹⁾. Ce se întîmplă însă cînd schimbul se efectuează între un om bogat și unul sărac? Mai poate fi vorba de obținerea unui plus de satisfacție echitabil pentru ambii și prin urmare, pentru întreaga societate, cînd prețurile sînt fixate de mecanismul hazardat al liberei concurențe și dacă schimbul nu este efectuat la un preț convenabil, fixat de societate? O modificare a structurilor prețurilor relative are un efect deloc neglijabil asupra politicilor fiscale și a masei monetare ca și asupra politicilor distributive. La aceasta se mai adaugă încă o interogație, venită din partea sociologilor: „Interesele oamenilor nu sînt date ultime ci sînt ele însele rezultatul cadrului economic și social care contribuie ele însele la formarea lor; utilitatea, satisfacția, bunăstarea, fericirea etc. nu sînt entități izolate, autonome... Interesele sînt larg influențate de activitățile și interesele celorlalți membri ai societății și de valorile pe care le creează activitatea economică²⁾).

Așadar, nu trebuie confundată economia bunăstării cu politicile sociale sau programele welfare care o subîntind. Economia bunăstării are ca obiect-să explice și să prevadă modalitățile și mecanismele de afectare a resurselor în cadrul unui stat impersonal și considerat ca o agregare de stări optimale. Politicile sociale reprezintă un ansamblu de propoziții și de instrumente de analiză prin care puterile publice realizează afectarea normativă a resurselor publice și a distribuirii veniturilor în perspectiva umanistă a dreptății sociale. Elaborarea unei politici sociale eficiente ține, dimpotrivă, de teza interdependenței dialectice după care bunăstarea societății nu este influențată decît de bunăstarea fiecăruia dintre indivizi. Politicile sociale resping noțiunea de stat organic, independent de suma indivizilor care îl compun și, de asemenea, teza care consideră că individul există, în primul rînd, pentru a realiza obiectivele statului. Politicile sociale utilizează economia bunăstării pentru a evalua programele sociale în direcția satisfacerii nevoilor individuale. Conceptul de politică socială este configurat de următoarele elemente: 1. formarea unui sistem de protecție socială (asigurări, pensii, alocații de șomaj); 2. fixarea unui salariu minim garantat interprofesional; 3. intervenția dirijistă privind repartiția și politica de transferuri a veniturilor; 4. dreptul la muncă și rolul sindicatelor în elaborarea politicilor sociale la nivel/micro; 5. durata zilei de muncă și problema habitatului; 6. problema timpului liber și politica culturală.

Un exemplu elocvent de logică dirijistă, adică de îmbinare a economicului cu politicul în edificarea unei alternative umane a dezvoltării îl constituie politica **NewDeal**-ului inițiată de președintele american F. Roosevelt în perioada 1933-1936 pentru a ieși din criza economică de supraproducție din 1929-1933. Combinația dintre logica keynesistă a compensării deficitului cheltuielilor publice, ca stimulent pentru investiții și creștere și logica socială care conferă negocierilor și sindicatelor un loc privilegiat în rezolvarea tensiunilor sociale din cadrul sistemului și-a văzut efectele în marile lucrări întreprinse în cadrul programului

¹⁾ *Idem*.

²⁾ PAUL STREETEN, *Economie Appliquée*, tome V, nr. 4, octombrie-decembrie 1952, p. 449.

Tennessee Valley Authority unde o politică activă de industrializare a unei regiuni înapoiate s-a concretizat prin următoarele măsuri economice anticriză : 1. reducerea duratei legale a timpului de muncă (44 ore săptămânal) pentru stimularea cererii globale și crearea de noi locuri de muncă ; 2. limitarea scăderii salariilor și reducerea orelor suplimentare pentru stimularea cererii și contracararea subconsumului; 3. creșterea prețului mărfurilor și a salariilor în vederea creșterii rentabilității capitalului și a unui nou val de investiții.

II. Politici sociale în cadrul „Welfare state”-ului

Parafrazînd sintagma economistului nordic Hartmuth Ulrich, „statul bunăstării” este o „creatură cu mulți părinți”. Această sintagmă conține o mare parte de adevăr dacă ne gîndim la avatarurile semantice ale conceptului de stat, în general, și stat social, în special în diferite epoci istorice și în cadrul diferitelor doctrine politice care și l-au revendicat, cu conotații politice-ideologice dintre cele mai diverse. Înseși tribulațiile determinativelor aplicate statului social de la o epocă la alta, de la un regim politic la altul lasă să se întrevadă evoluția conceptului paralel cu limpezirea unei concepții despre funcțiile sociale ale statului în cadrul mai ales al unor economii de piață. Într-adevăr, încă Hobbes în *Leviathan* și Locke în *Tratat despre guvernarea civilă* defineau una din funcțiile statului modern — siguranța indivizilor. Dreptul individului la protecție și reducerea incertitudinii reprezentau pentru ei o funcție de bază a „statului protector”. După Marea Revoluție Franceză, „statului protector” îi urmează „statul asistențial”. De la protecția drepturilor civile (apărarea vieții și a proprietății) se trece la apărarea drepturilor economice și sociale (dreptul la muncă, la asistență socială în caz de boală și bătrînețe, administrarea directă a unor servicii sociale etc.). Secolul XIX va cunoaște o dezvoltare rapidă a statului asistențial, într-un evantai politic care se întinde de la conservatori, începînd cu însuși cancelarul Bismark, la creștini-democrați, liberali pînă la socialiști și social-democrați. O comparație între democrațiile parlamentare și monarhiile constituționale arată că sistemele welfare, bazate îndeosebi pe legislația muncii, au demarat mult mai tîrziu în primele decît în Germania, Austria sau țările nordice unde procesul de industrializare se află la primii săi pași. Cauza constă în strategia integrării proletariatului în stat ca supuși a căror bunăstare trebuie asigurată și nu ca cetățeni al căror potențial contestatar ar fi subminat bazele sociale ale statului. Această integrare s-a realizat relativ ușor prin formele intermediare ale societății (tradiție, religie în cadrul conservatorismului), ceea ce a permis conservarea solidarității sociale în cadrul statului asistențial. Această reprezentare organică a statului este înlocuită cu economiile de piață din cadrul regimurilor democratice parlamentare în care mecanismele pieței creează o solidaritate mecanică, secularizată între indivizi, între individ și stat nemaieexistînd puternice legături sociale.

Welfare State este acea doctrină politică ce a constituit elementul determinant al experienței socialiste în țările scandinave, în Anglia,

R.F.G. și Austria. Ea nu este doar un ansamblu de intervenții menite să satisfacă nevoile fundamentale ale cetățenilor, după cum ea se deosebește de simpla asistență socială. Este adevărat, statul bunăstării generale întrebunțează tehnicile de asigurare socială dar le consideră drept element al unui proiect al socialismului reformist, adaptat la întrebunțarea formelor de intervenție publică în economie, specifice gândirii keynesiste. Prin urmare, avem de-a face cu o doctrină bazată pe realizarea unui consens care s-a materializat în jurul unui proiect identificat aproape pretutindeni cu laburismul și social-democrația. Ea este mai mult decât o simplă politică a prevederilor sociale. Întinzându-se și manifestându-se în America și Europa occidentală după al doilea război mondial pînă la apariția crizei energetice, statul bunăstării presupune, pentru prima oară, o sinteză dintre socialism și piață sau, mai exact, o primă încercare rațională din partea socialismului de a domina economia de piață fără a o reprima: „Un stat al bunăstării este un stat în care puterea este angajată util (prin acțiunea politică și prin cea administrativă) într-un efort menit să modifice jocul forțelor pieței în cel puțin trei direcții: în primul rînd, garantînd indivizilor și familiilor un venit minim, independent de mărimea pieței și a proprietății lor: în al doilea rînd, prin diminuarea ariei de nesiguranță și punerea în gardă a indivizilor și familiilor să confrunte „contingențele sociale“ determinate (de exemplu: boli, bătrînețe, șomaj); în al treilea rînd, prin asigurarea ca toți cetățenii, fără deosebire de clasă și de statut, să se bucure de standarde mai bune, disponibile în raport cu o gamă predeterminată de servicii sociale“ (Asa Briggs).¹⁾

Politicile sociale ale statului bunăstării vizează următoarele domenii mai importante:

1. **Securitatea socială** care, la rîndul ei, se subdivide în:

a) principiul asigurării obligatorii la scară vastă, cu finanțare mixtă, prin contribuții ale patronilor și ale muncitorilor și cu concursul financiar substanțial din partea statului. Ea cuprinde asigurarea contra bolilor, contra accidentelor de muncă și asigurarea pentru pensii de bătrînețe și invaliditate.

b) principiul prevederilor sociale (*Sozialversicherung*) adică prestațiile pe care statul le oferă în mod tradițional celor care sînt angajații lui (funcționari, militari etc.) pentru cazurile de boală, bătrînețe și moarte. Aceasta a fost extinsă ulterior (după 1945) și la clasele lipsite de proprietate care în același timp erau și cele mai numeroase. Politica socială era implicit înțeleasă nu numai ca mijloc de consolidare a statului în general, dar și a ordinii sociale constituite. Ea servea la crearea în rîndul celor lipsiți de avere a celui ethos paternalist și creștin care duce la solidaritatea organică și la bunăstarea morală și materială a supușilor, ca și la eliminarea tarelor sociale.

2. **Corelația dintre legislație și reformele welfare în domeniul sănătății, educației și familiei** evidențiază democratizarea sistemelor politice postbelice. În această privință statul bunăstării este doar o formă parti-

¹⁾ Apud Gino Giugni, *Quale avvenire per il Welfare State*, în *Mondoperaio*, nr. 5, 1981, p. 34.

culară a democrației industriale din Occident : producerea și pregătirea forței de muncă în cantitatea și calitatea necesare prin educație, construcții de locuințe, servicii de asistență socială și medicală. În Marea Britanie, partidul Laburist și mișcarea sindicală au fost interesate vital în dezvoltarea serviciilor educaționale, de asistență medicală și sociale. Pe de o parte, statul bunăstării s-a angajat să uniformizeze șansele de viață ale indivizilor și familiilor în vederea unei mai mari egalități. Pe de alta, el a trebuit să ofere baza reproducerii relațiilor sociale. Deși serviciile pe care le-a dezvoltat în domeniile educației, sănătății, locuințelor au îmbunătățit condițiile de viață ale clasei muncitoare, scopul fundamental a fost pregătirea acestora din punct de vedere fizic, profesional și psihic în condițiile unei piețe internaționale din ce în ce mai competitive. Al doilea război mondial a demonstrat valoarea unei clase muncitoare sănătoase, educate rezonabil și solid. Planul Beveridge și alte politici sociale au fost elaborate în timpul războiului și au condus la stabilirea unui sistem de educație secundară și de securitate socială în cadrul Serviciului Național de Sănătate. Este inutil să mai spunem cât de importantă a fost materializarea acestui plan pentru dezvoltarea economică a Marii Britanii.

3. Protecția socială în formele unei garantări a venitului minim acordat celor inapți de muncă și a deplinei ocupări a forței de muncă, garantate prin angajarea în munci utile socialmente și în activități de formare și de recalificare a tuturor cetățenilor care nu sînt în măsură să-și găsească un loc de muncă stabil pe piața muncii. Munca garantată a constituit o altă formă reprezentativă pentru statul bunăstării. Ea a contribuit la asigurarea, independent de fluctuațiile conjuncturale, a ocupării forței de muncă și a unui salariu garantat, constituind baza concretă și solidă a unui „contract social“ menit să contribuie la utilizarea și repartitia resurselor ; organizarea ofertei de muncă a tinerilor, adecvînd-o prin formație și sprijin la exigențele puse de restructurarea tehnologică și productivă. Ea a permis — în condițiile unei situații cronice de subîntrebuințare a forței de muncă — să asigure o mobilitate relativă pe piața muncii și să economisească resursele destinate întreprinderilor în scopuri „sociale“. Costul unui astfel de program a fost, printre altele, mai mic decît cel pe care îl suportă astăzi unele societăți dezvoltate datorită efectului combinat al pierderii de venit din cauza șomajului și a subsidiilor alocate industriilor aflate în declin. Prelevarea necesară a dus la o creștere a venitului social și a permis o eliberare a pieței de date-riile „impropriei.“

4. Promovarea sistematică a sectorului terțiar, asociativ și cooperativ. Reducerea timpului de muncă și programele de muncă garantată au constituit premisele fundamentale pentru dezvoltarea unor activități asociative și cooperative „extrapiață“. Politicile de stimulare a unor astfel de activități (fiscale, financiare, normative, de asistență tehnică) s-au dezvoltat în trei direcții :

a) în promovarea unor activități de natură specific economică : de la cele care continuă să opereze prioritar pe piață (precum cooperativele și întreprinderile artizanale) la forme mixte de producție pentru auto-consum sau schimb ;

b) în promovarea unor activități de autogestiune a serviciilor publice descentralizate și a activităților de utilitate socială (gestiune urbană, gestiunea mediului), față de care administrația tradițională a fost ineficientă sau costisitoare. Într-un astfel de caz, gestiunea statală s-a limitat la oferirea rețelei de servicii și la fixarea regulilor generale ale întreprinderii lor, lăsând comunităților responsabilitatea și autonomia gestiunii. Statul s-a socializat, articulându-se într-un sistem a cărui administrație a constituit rețeaua, iar comunitățile centrale de producție și de servicii;

c) în promovarea unor activități comunitare, ecologice, culturale și științifice prin oferirea de servicii asistențiale și a unor rețele de comunicare.

5. Procesul redistribuirii produsului social reprezintă esența statului bunăstării. În condițiile creșterii economice rapide din anii '60-'70, această redistribuire s-a realizat fără obstacole majore, ceea ce a dus la realizarea acelui consens social dintre mișcarea muncitorească reformistă, patronat și stat.

6. Condițiile de muncă și de viață ca elemente constitutive ale calității vieții. Strâns legată de continuarea procesului de democratizare în toate sferile societății este preocuparea pentru îmbogățirea și umanizarea condițiilor de muncă și de viață, ca și participarea la procesul de luare a deciziilor. Umanizarea vizează mai ales organizarea muncii, în timp ce democratizarea vizează mai ales exprimarea opiniei și luarea deciziilor. Cadrul muncii a fost îmbunătățit prin legislații referitoare la protecția muncii și la siguranța gradului de ocupare a forței de muncă, în special prin prelungirea apreciabilă a termenelor de concediere și prin introducerea unei clauze protectoare împotriva concedierilor nejustificate.

7. Dezvoltarea sistemelor de pregătire școlară și profesională, a instruirii adulților. Reforma învățământului școlar profesional a fost concepută în multe state ale bunăstării drept o pîrghie principală a dezvoltării economice și sociale.

III. Statutul bunăstării și calitatea vieții

În viziunea social-democrațiilor europene creșterea calității vieții este funcție de dezvoltarea politicilor sociale, de etica redistribuirii venitului, ca și de conservarea mediului înconjurător și a umanizării condițiilor de muncă. O repartitie mai echilibrată a venitului național, în consens cu nevoile fundamentale ale omului și cu dezvoltarea personalității umane conferă un sentiment de siguranță și egalitate în drepturi pentru toți cetățenii.

Perioada 1968-1972 are o relevanță specială pentru creșterea calității vieții. Este perioada în care Occidentul atinsese maximum de creștere economică postbelică și, ca atare, de bunăstare. Lumea, îmbătată de mirajul cunoașterii credea în progresul nelimitat și în binefacerile revoluției tehnico-științifice. Se părea că hedonismul se instaurase definitiv în societatea postindustrială și din această mezialianță societatea de

consum, revărsa asupra tuturor bunăstarea și abundența. Mișcările studențești din mai 1968 au fost considerate mai mult ca o reacție de reînțoarcere la natură a unor copii prea mult îmbuibăți cu binefacerile civilizației industriale. Mișcările hippies și mișcările contraculturale evidențiaseră prea puțin nourii amenințători de deasupra planetei albastre : ploile de acizi deasupra pădurilor, poluarea apelor și a atmosferei, eroziunea solului, chimizarea alimentelor etc. Cu toate acestea, o undă de neliniște psihică amenința securitatea economică și încrederea în progresul nelimitat asupra naturii.

Apariția în 1971 a raportului **Blueprint for Survival**, elaborat de 33 reputați oameni de știință britanici, a avut pentru opinia publică mondială valoarea unei unde de șoc. Pentru prima oară lumea a luat cunoștință, pe un canal oficial, de faptul că degradarea mediului înconjurător crește cu 5-6% anual și că, odată cu explozia demografică a Sudului, mediul înconjurător devine un spațiu fix al unor cerințe din ce în ce mai mari. Și aceasta pe o planetă ale cărei resurse sînt limitate. Raportul evidențiază energic, că a sosit ora soluțiilor radicale, dacă nu vrem ca într-un viitor previzibil încă de pe acum să ne găsim în fața unor probleme fără ieșire în domeniile biologic, medical, economic, politic și social. Protecția mediului înconjurător nu trebuie însă să fie considerată doar sub raportul salubrității, ci și ca un aspect primordial al oricărei politici sociale. Deoarece nu se poate vorbi de o mai bună organizare a societății din moment ce condițiile de viață ale oamenilor sînt puse sub semnul întrebării prin expansiunea irațională a industriilor poluante și a mijloacelor sofisticate de distrugere în masă. Raportul a stîrnit dezbatere controversată, dar nu și constatări îngrijorătoare, mai ales că peste 100 de oameni de știință refuzaseră să participe la elaborarea lui, considerînd concluziile lui simple utopii.

Apariția primului raport către Clubul de la Roma, **Limitele creșterii (The Limits to Growth)** în primăvara anului 1972, elaborat de un grup de oameni de știință de la M.I.T. (Massachusetts Institut of Technology), cu ajutorul ordinarilor, în frunte cu Sicco Mansholt și Denis Meddows, a coincis în timp cu guvernarea social-democrată din R.F.G. (Willy Brandt fusese ales cancelar în 1969). Previziunile sumbre ale raportului : epuizarea resurselor energetice și minerale ale planetei pînă în anul 2050, dacă creșterea economică va continua în ritmul de creștere postbelică, au produs o puternică impresie asupra umanității, declanșînd căutări de noi căi și modalități de dezvoltare. Însă aceste căutări se înscriau tot într-o logică economicistă, fără să ia în considerație faptul că noțiunea de rentabilitate economică trebuie calculată după principii noi, deoarece noțiunea de produs național brut se stabilea indiferent de costurile necesare pentru întreținerea mediului înconjurător și de dimensiunile ecologice ale dezvoltării. Nici o altă orientare partidistă nu a acordat atîta atenție problemelor soluționării mediului și umanizării muncii, racordate la problema dezvoltării omului, ca social-democrația. Toate acestea presupun, în esență, ca în procesul dezvoltării economice omul să fie subiect și nu obiect

Nu întîmplător în vara anului 1971, la Clubul politic al Academiei protestante de la Tutzing, Willy Brandt definea programul social-

democrat de reforme privind nevoile fundamentale ale omului plecînd de la „principiul speranței“ și de la contradicțiile și limitele inerente ființei umane. El pleca de la premisa că aspirația spre îmbunătățirea condițiilor sale materiale (habitat, sănătate, asigurări sociale) nu poate fi realizată fără o politică de solidaritate și fără dorința de a participa la gestiune și la luarea deciziilor. În această perspectivă socio-umană, Clubul de la Roma nu a evaluat doi factori decisivi: 1. facultatea ființei umane de a soluționa problemele stringente ale actualității cu ajutorul invențiilor și descoperirilor științifice; 2. voința individului și a societății de a lua măsuri împotriva pericolelor de care sînt conștienți.

În această ordine de idei o importanță deosebită pentru creșterea calității vieții o are democratizarea statului care înseamnă, în primul rînd, desființarea sistematică a privilegiilor. Prin democratizare, liderii social-democrați înțeleg îmbunătățirea șanselor de viață individuale, dezvoltarea aptitudinilor în sensul materializării dreptului fiecăruia la mai multă instrucție, la mai multă informație și la o participare mai intensă la luarea deciziilor în multiplele ei forme astfel încît să se permită asocierea la responsabilitatea gestiunii și la soluționarea pașnică a conflictelor. Toate acestea duc în mod necesar la imperativul reformării structurilor social-politice.

În cadrul social-democrației contemporane și al sindicatelor din R.F.G., Austria și țările nordice sînt strîns asociate umanizarea condițiilor de muncă și ideea de coparticipare la luarea deciziilor. Există o relație strînsă între revendicările referitoare la îmbunătățirea cadrului muncii și dorința unei participări mai intense a salariaților la conducerea întreprinderilor. De fapt, teoreticienii social-democrați germani admit că o umanizare evidentă a vieții muncitorilor va duce la intensificarea participării economice și politice a salariaților și, invers, că o coparticipare la luarea deciziilor în întreprinderi va favoriza umanizarea muncii. Heinz Oskar Vetter, președintele Confederației sindicatelor germane, definea astfel, la începutul anilor '80, diferența și legătura dintre umanizare, democratizare și coparticipare la luarea deciziilor: „Umanizarea vizează în primul rînd organizarea internă a muncii, în timp ce democratizarea duce mai ales la formarea opiniei și a deciziei. Umanizarea și democratizarea se completează, ele trebuie să se completeze dacă democratizarea deciziei nu trebuie să se limiteze la o simplă modificare de formă în structura instituțiilor. Umanizarea muncii nu va putea fi realizată, la urma urmei, fără o coparticipare efectivă la luarea deciziilor la toate nivelurile. Deținătorii coparticipării în întreprinderi au astfel de îndeplinit o sarcină concretă în domeniul umanizării muncii“. ¹⁾

În cadrul concepției social-democrate despre calitatea vieții și statul social strategia dezvoltării ține nu atît de formele de proprietate sau de desființarea proprietății private ci de alte forme de eliberare a omului și democratizare a tuturor sferelor sociale: potențialul de cercetare al unei societăți moderne, funcția de eliberare a culturii, modul de

¹⁾ Willy Brandt, *Scrisoarea* din 30 iulie 1973, În: Willy Brandt, Bruno Kreisky, Olof Palme, *La social-democratie et l'avenir*, Paris, Ed. Gallimard, 1970.

organizare a învățămîntului și pregătirii profesionale, îmbunătățirea condițiilor de viață și de muncă, și prestațiile sociale care trebuie să ducă la o îmbunătățire a calității vieții.

În viziunea social-democrației europene statul social „trebuie să vegheze la păstrarea a tot ceea ce numim astăzi calitatea vieții. Și care trebuie să-și asume neîncetat sarcini mai ample dacă societatea trebuie să rămînă viabilă. Dincolo de manifestarea democrației politice și de influența crescîndă exercitată asupra economiei, mai cu seamă prin politica socială, au intervenit schimbări care conferă statului modern dimensiuni și calități noi“¹⁾.

Puterea statului trebuie să fie nu numai controlată ci, de asemenea, determinată prin morală. Unul din mandatele istorice ale democrației a fost de a transforma milioanele de paria în cetățeni care să beneficieze de egalitatea în drepturi.

În concluzie, umanizarea și participarea sînt elemente constitutive ale calității vieții de muncă, iar procesul de democratizare reprezintă o aplicare a acestor factori. După cum și reciproca este adevărată : „pretutindeni unde calitatea vieții trebuie stabilită și aplicată prin măsuri autoritare ea este distrusă în punctul său de plecare“²⁾.

Respectarea unei ordini sociale întemeiate pe legalitate, respingerea violenței ca mijloc de luptă politică sînt înscrise atît în programul Partidului Social-Democrat din Suedia cît și în programul vienez al Partidului Socialist din Austria. Mijloacele de reformare a politicilor sociale și a democratizării vieții publice prin intermediul statului pot fi armonizate printr-o restructurare a condițiilor de muncă, avînd ca poli strategici creșterea productivității și a sentimentului de responsabilitate față de dezvoltarea generală. Îmbunătățirea condițiilor de muncă presupune însă, în primul rînd, o politică educațională privind semnificația și rolul muncii pentru destinul omului. Dacă pînă în epoca postbelică munca era considerată un rău necesar, un blestem (la origine **arbeit, pena, labor** înseamnă chin, suferință), rolul politicilor ocupaționale actuale este acela de a evidenția munca drept forma fundamentală de eliberare și realizare a omului. În această privință, revendicările privind creșterea calității vieții conțin mai multe posibilități de autodeterminare și cunoștințe mai ample privind condițiile de viață și de muncă. Pentru realizarea acestui obiectiv, cultura trebuie să devină un factor de eliberare. Ea nu mai trebuie considerată doar un articol de consum în ceea ce privește petrecerea agreabilă a timpului liber, drept compensație psihică a unei munci neplăcute. După cum tot atît de false s-au dovedit tezele care încercau să acrediteze ideea că un consum mai ridicat ar estompa reacția de respingere a muncii în condiții grele și, prin urmare, neatractivă. Organizarea muncii poate oferi, prin următoarele măsuri, un nou cadru al stimulentei și umanizării muncii :

1. Cadrul muncii trebuie să fie îmbunătățit, iar pericolele inerente muncii înlăturate. La aceasta se poate ajunge printr-o mai bună legisla-

¹⁾ Willy Brandt et al., *Op. cit.*

²⁾ Erhard Eppler, *Die Qualität des Lebens*, în : *Süddeutsche Zeitung* din 20 aprilie 1972.

ție care să conțină prerogative substanțiale acordate de stat factorilor de răspundere în problemele referitoare la protecția muncii.

2. Siguranța gradului de ocupare a forței de muncă, reglementată prin lege, eventual prin intermediul unei prelungiri apreciabile a termenelor de concediere și prin introducerea unei clauze protectoare împotriva concedierilor nejustificate.

3. Posibilitatea juridică sporită acordată salariaților de a controla actele întreprinderii și o mai mare influență asupra conducerii firmei în ansamblul ei, prin primirea reprezentanților acestora în consiliile de administrație.

4. Împuternicirea caselor de pensii ale statului să achiziționeze acțiuni ale unor întreprinderi particulare. Întrucât casele de pensii sînt subvenționate prin cotizațiile salariaților și activele lor, cea mai mare parte din sumele astfel obținute vor servi la cumpărarea de acțiuni care să ofere capital industriei și să asigure, astfel, menținerea gradului de ocupare a forței de muncă.

5. Întărirea poziției salariaților la masa tratativelor, apărarea intereselor lor de către sindicate.

Începînd cu a doua jumătate a anilor '80, politica economică, orientată spre etica redistribuirii și „creșterea umană“ funcționează mai puțin eficient în condițiile unor schimburi structurale ale economiei occidentale. Explozia prețurilor la materiile prime și criza petrolieră din anii 1973-1974 au dus la încetinirea creșterii, la dereglarea echilibrului bugetar, la inflație și creșterea șomajului, precum și la ascuțirea concurenței pe piața mondială. Pe de altă parte, schimbările tehnologice impuse de necesitatea ieșirii din criză necesită mari investiții de capital, reducerea cotei bugetare pentru asistența socială ca și reducerea impozitelor progresive pe venit, în special în condițiile scumpirii surselor naturale ale dezvoltării. Efortul social-democrat de atenuare a efectelor crizei în ce privește politicile sociale a intrat în conflict cu necesitatea modernizării economice. Toate acestea se pare că au subminat încrederea în ecuațiile keynesiste ale dezvoltării. În cadrul strategiilor alternative ale restructurării se face simțită influența neoconservatoare care reclamă mai puțin stat și mai multă piață în care teoriile „expectativelor raționale“ fac casă bună cu teoria ofertei (**supply side**) după care creșterea salariului va schimba structura consumului, a raportului dintre timpul liber și ocupație, și, prin urmare, va duce la creșterea cererii și la reducerea șomajului. Cu toate acestea, statul social-democrat nu a renunțat niciodată la rolul său de mediator în procesele dezvoltării. Una din aceste medieri este strategia luptei împotriva șomajului. Conform Declarației programatice a Congresului Internaționalei Socialiste de la Madrid din 1980 „ocuparea integrală trebuie să fie scopul prioritar al politicii noastre structurale și anticiclice, nu numai din motive economice dar și din considerente fundamentale ale umanității“. ¹⁾

¹⁾ Vezi, în privința inflației și șomajului, capitolul „criza economică“ din Rezoluția celui de-al XV-lea Congres al Internaționalei Socialiste, Madrid, 1980.

În scopul reducerii șomajului social-democrații propun realizarea unor investiții de capital concentrate, susținute de stat, orientate spre crearea locurilor de muncă în domenii a căror finalitate socială este evidentă : protecția mediului înconjurător, construcțiile de locuințe, transporturile, dezvoltarea mediului urban. Ei consideră necesară reducerea inflației, însă preferă mai mult inflația decât șomajul. Chiar dacă pe termen lung nu este posibil să se mențină un deficit pronunțat în buget, din punct de vedere economic este mai rațional să se plătească salariile prin înnoirea impozitelor decât să se aloce fonduri pentru plata șomajului. Lichidarea șomajului în rândurile tineretului, a femeilor și orientarea investițiilor de capital spre realizarea programelor de politică socială pot avea o influență considerabilă în îmbunătățirea condițiilor de viață. Această ultimă perspectivă relansează rolul economico-social al muncii și depășește logica redistributivă a politicilor fiscale ale statului. În fața necesității unor noi prestații strategice ale **Welfare State**-ului care nu pot fi oferite de agenții privați, se conturează și o nouă cultură a muncii după care dreptul la muncă și la o retribuție corespunzătoare (și nu minimă) trebuie inserat în categoria drepturilor omului.